

В.В. КІВАКА

Брэст, БрДУ імя А.С. Пушкіна

СПЕЦЫФІКА ПЕРАКЛАДУ СУБСТАНТЫВАВАННЫХ ПРЫМЕТНІКАЎ У НАВЕЛЕ Ш. ЦВЭЙГА “АМОК” НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

Пераклад навелы з адной мовы на іншую – гэта асаблівае перакладчыцкае майстэрства. Пераклад мастацкага тэксту ўвогуле разглядаецца як “разнавіднасць інтэлектуальнай дзейнасці, у ходзе якой ўстанаўліваюцца сэнсавая і стылістычная адпаведнасці паміж адзінкамі мовы крыніцы і перакладу, якія дазваляюць стварыць іншамоўны аналаг зыходнага мастацкага тэксту ў выглядзе другаснай знакавай сістэмы, што адпавядае літаратурна-камунікатыўным патрабаванням і моўнаму узусу грамадства” [1, с. 1].

Асноўнай задачай навелы з’яўляецца адлюстраванне выключных, інтрыгуючых падзей. Вялікую ролю ў навеле адыгрывае дэталі, якая нясе сэнсавую, сюжэтную нагрузку, дзе дзеянне ідзе праз апісанне і трымае на сабе суперажыванне чытача аўтару. Адной з такіх немалаважных дэталей з’яўляецца ўжыванне ў тэксце субстантывавальных прыметнікаў. Гэта такія прыметнікі, якія перайшлі ў разрад назоўнікаў, але захавалі ўсе свае граматычныя прыметы. З’яўляючыся адначасова назоўнікамі, з аднаго боку, яны маюць значэнне прадметнасці, і прыметнікамі, з другога боку, падкрэсліваюць у першую чаргу прымету (якасць або ўласцівасць) гэтага прадмета.

Як у нямецкай, так і ў беларускай мове прыметнікі даволі лёгка субстантывуюцца. У граматыцы беларускай мовы субстантываваныя прыметнікі адносяцца да ад’ектыўнага скланення назоўнікаў. “Прыналежнасць гэтых назоўнікаў да адушаўлёных або неадушаўлёных выражаецца марфалагічна: у множным ліку і ў назоўніках мужчынскага роду адзіночнага ліку адушаўлёных назоўнікаў форма вінавальнага склону супадае з формай роднага склону, а ў неадушаўлёных назоўніках – з формай назоўнага склону” [2, с. 102].

У нямецкай мове, як адзначае В. Юнг, да субстантывавальных адносяцца “прыметнікі ў якасці дзейніка, дапаўнення або назоўніка з іменнай часткі састаўнога выказніка” [3, с. 303]. Такія прыметнікі пішуцца (па аналогіі з нямецкімі назоўнікамі) з вялікай літары, скланяюцца аднак як прыметнікі і ўжываюцца звычайна з артыклем. Калі такі прыметнік абазначае асобу, то ён вымушае артыкля мужчынскага або жаночага роду. Субстантываваныя прыметнікі з абстрактным значэннем звычайна ніякага роду.

Далёка не ўсе нямецкія субстантываваныя прыметнікі маюць адпаведнікі ў беларускай мове, і наадварот. Гэта абумоўлена разыходжаннем моўных норм няроднасных (нямецкай і беларускай) моў, што прымушае перакладчыка карыстацца пэўнымі трансфармацыямі.

Аб'ектам нашага даследавання выступаюць субстантываваныя прыметнікі, ужытыя аўстрыйскім пісьменнікам Ш. Цвэйгам у навеле “Амок”, і іх беларускі пераклад, выкананы У. Чапегам. Адзначым, што ў творы сустракаюцца субстантываваныя прыметнікі ніякага роду ў абстрактным значэнні. У перакладзе на беларускую мову большасць такіх прыметнікаў падвяргаецца трансфармацыі – замене на назоўнік.

Напрыклад:

...gleichsam im Leeren schienen die <i>Lichter auf den Masten...zu hängen...</i> [4, с. 77]	...нібы ў пустаце віселі агні на мачтах... [5, с. 149].
--	---

Субстантываваны прыметнік *das Leere*, утвораны ад якаснага прыметніка *leer* ‘пусты, парожні’, не мае ў слоўніках адпаведніка і выступае ў тэксце арыгінала ў значэнні ‘пустое’ (у *пустым*). Выкарыстаны перакладчыкам назоўнік *пустата* з’яўляецца эквівалентам нямецкаму назоўніку жаночага роду *die Leere*. Такі пераклад не зусім дакладны, у ім не перадаюцца асаблівасці аўтарскай мовы, так, як і ў наступным прыкладзе:

...und sah hinab, wie der Bug in das <i>Schwarze stieß...</i> [4, с. 78]	...і стаў глядзець, як фарштэвень рассякае змрок ... [5, с. 150].
--	---

Перакладчык зноў замяняе субстантываваны прыметнік *das Schwarze* ‘(гэтае) чорнае’, які не мае поўнага эквівалента ў беларускай мове, утвораны ад якаснага прыметніка *schwarz* ‘чорны; брудны; цёмны; пахмурны, сумны; нелегальны’ назоўнікам *змрок*, які ў слоўніку мае адпаведнік *das Dunkel* або *die Dunkelheit*. У такім перакладзе на беларускую мову дадатковыя адценні сэнсу нямецкага субстантываванага прыметніка застаюцца па-за межамі тэксту.

Экспрэсіўным здабыткам Ш. Цвэйга з’яўляецца і субстантываваны прыметнік *Weiche*, які паходзіць ад якаснага прыметніка *weich* ‘мяккі; лагодны, ціхі, рахманы’, ужываецца ў тэксце навелы з указальным займеннікам ніякага роду *dieses* і даслоўна перакладаецца на беларускую мову як ‘гэтае мяккае’, напрыклад:

<i>Nun, nun zum ersten Male, seit ich die Planken betreten, überkam mich die heilige Lust des Träumens, und jene andere sinnlichere, meinen Körper weibisch hinzugeben an dieses Weiche, das mich umdrängte</i> [4, с. 77]	Толькі цяпер, упершыню пасля таго, як я ступіў на сходні, я адчуў свяшчэнную радасць мараў і другую, больш пачуццёвую: аддацца, нібы жанчына, асалодзе , якая абкружала мяне. [5, с. 150].
--	--

Замена субстантываванага нямецкага прыметніка (*dieses*) *Weiche* семантычна нятоесным яму назоўнікам *асалода* ‘вышэйшая ступень задавальнення, адчування прыемнага’ у перакладзе У. Чапегі падкрэслівае мастацкасць стылю тэкста, але скажае “якасць” сэнсу аўтарскай задумы і мовы арыгінала. У перакладным тэксце ёсць і ўдалыя прыклады:

<i>...nur die Maschine, das atmende Herz des Leviathans, stieß keuchend den knisternden Leib des Schiffes fort ins Unsichtbare</i> [4, с. 76]	<i>...толькі машына, нястомнае сэрца левіяфана, пыхкала і штурхала скрыпучае цела карабля наперад, у неаглядную далячынь.</i> [5, с. 149].
---	--

Поўным эквівалентам нямецкаму прыметніку *unsichtbar* з’яўляецца беларускі прыметнік *нябачны*. Адпаведніка нямецкаму субстантываванаму прыметніку *das Unsichtbare* ‘(нешта) нябачнае’, ужытаму ў нацеле Ш. Цвэйгам, у слоўніках не зафіксавана. Перакладчык выкарыстоўвае марфалагічную замену – канструкцыю прыметнік + назоўнік: *неаглядная далячынь*, захоўваючы і семантычнае значэнне, і стылістычную афарбоўку арыгінальнага тэксту.

Такім чынам, сярод субстантываваных прыметнікаў у нацеле “Амок” Ш. Цвэйга вылучаюцца тыя, што ўжываюцца ў ніякім родзе і маюць абстрактнае значэнне. З-за разыходжання моўных норм арыгінальнага і перакладнага тэкстаў, а таксама для перадачы эмацыянальнага ўздзеяння на чытача і захавання стылістычнай афарбоўкі тэксту арыгінала У. Чапега прымяняе трансфармацыйны пераклад, менавіта, нямецкія субстантываваныя прыметнікі падвяргаюцца замене на назоўнік або на канструкцыю з назоўнікам.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Солонович, Л. В. Семантико-стилистические трансформации в художественном тексте : сопоставительно-типологический аспект (на материале немецких и русских переводов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Л. В. Солонович ; Белорусский гос. пед. ун-т им. М. Танка. – Минск, 2016. – 24 с.

2. Беларуская граматыка : у 2 ч. Ч. 1 / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; пад рэд. М. В. Бірылы, П. П. Шубы. – Мн. : Навука і тэхніка, 1985. – 431 с.

3. Юнг, В. Грамматика немецкого языка / В. Юнг. – Спб. : Лань, 1996. – 544 с.

4. Zweig, St. Der Amokläufer und andere Erzählungen / St. Zweig. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag GmbH, 1984. – 208 S.

5. Цвэйг, Шт. Пякучая таямніца. Навелы / Шт. Цвэйг. – Мн. : Мастацкая літаратура, 1994. – 496 с.